

Extrémní polohy klimatu v pedagogických sborech reedukačních zařízení¹

Julius Sekera, Radek Krpec

Pracoviště autora:

Sekera, J.: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity, katedra pedagogiky

Krpec, R.: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity, katedra matematiky s didaktikou

Klíčová slova česky: výchovný ústav, pedagogický pracovník, pedagogický sbor, klima

Key words: *corrective institution, educator, pedagogical (institution) staff, climate.*

Abstrakt česky:

Príspevek pojednáva o výzkumu klimatu v pedagogických sborech výchovných ústavů. Výchovné ústavy jsou zařízení pro reedukaci mravně ohrožených adolescentů, tj. dětí ve věku od 15 do 18 – 19 let věku. Výzkum proběhl v roce 2006 a zahrnoval soubor všech těchto zařízení na území ČR včetně těch výchovných ústavů, které jsou spojeny s dětskými domovy se školou. Dětské domovy se školou jsou tatáž zařízení jako výchovné ústavy, ale pracují s dětmi do 15 let věku. Klima mezi pedagogickým personálem bylo jedním z kritérií selekce nejlepších a naopak nejhorších zařízení. Príspevek analyzuje naměřené extrémní polohy klimatu. Pro měření byly použity dva nástroje: standardizovaná Škála sociální atmosféry a polostandardizovaný dotazník OCDQ-RS (Organizational Climate Description Questionnaire – Rutgers Secondary). Článek informuje o využití prvního z použitých výzkumných nástrojů.

Abstract:

This article concentrates on research of climate of institutional staff in corrective institutions. Corrective institutions are reeducational facilities for youth individuals at age 15-18/19 with the feature of negative socio-pathological phenomens and behavioral disorders. The research has happened during last year 2006 and covered the whole complex of corrective institutions in the Czech Republic including those corrective institutions which are combined to corrective institutions for children under 15 years old. One of the rating criteria was the best and the worst found climate in pedagogical staff communities. Article analysis measured and selected extremly high values of the climate. Due to methodology were used two tools of educational research: Standardized Scale of Social Climate and Organizational Climate Description Questionnaire – Rutgers Secondary -OCDQ – RS. Article informs about using the first tool – Scale of Social Climate – mostly.

¹ Původní text tohoto příspěvku byl značně rozsáhlejší, a to vzhledem k četným tabulkám a přílohám, jež měly dokreslovat uváděné údaje. Vzhledem k požadavkům organizátorů konference na rozsah příspěvku jsme byli nuceni provést krácení.

1 Úvodní poznámky

Cílem příspěvku je informovat o dílčích výsledcích výzkumného projektu GA ČR č. 406/06/0731 Komunitní systém v resocializačních zařízeních pro adolescenty. Konkrétně máme na mysli výsledky měření klimatu mezi pedagogickým personálem, a to se zřetelem k extrémním polohám, kterých bylo ve sledovaných zařízeních dosaženo. Klima mezi pedagogickým personálem patřilo v rámci předvýzkumu k významným kritériím výběru zařízení pro další šetření.

Předvýzkum probíhal po celý kalendářní rok 2006. Scénář selekce mezi zařízeními byl následující. Vybírali jsme z 34 reedukačních zařízení, která jsou určena k převýchově adolescentů na území ČR². Zjistili jsme, že výchovné ústavy, příp. také dětské domovy se školou sloučené s výchovnými ústav³, jsou „kumulovány“ převážně ve čtyřech oblastech České republiky. Pracovně jsme je nazvali západní Čechy, Sever, východní Morava, Jih. K nim jsme přiřadili také ústavy, které do nich geograficky jednoznačně nezapadaly, ale měly k některé z oblastí přece jen blíže než k ostatním.

Pomocí náhodného výběru (tabulky náhodných čísel) jsme vybrali tři zařízení z každé oblasti. K nim bylo přidáno ještě jedno zařízení, které sice bylo součástí většího celku, ale fungovalo jako relativně samostatný ústav. Konečný počet zařízení pro výběr tak činil 13, což je přibližně 1/3 celého souboru v ČR.

Podmínkou pro zařazení ústavu do předvýzkumu byl také souhlas ředitele (ředitelky) s realizací návštěvy. Konstatujeme, že ve dvou případech jsme byli odmítnuti. Ředitelé vytipovaných ústavů byli zevrubně seznámeni s cíli výzkumného projektu. Poskytli jsme garanci anonymity vůči zařízení. Anonymitu jsme garantovali také jednotlivým respondentům (členům pedagogického sboru).

2 Popis vzorku

Tab. č. 1 (Demografické četnosti) poskytuje základní údaje o vzorku 13 zařízení. V nich nám vyšlo vstříc celkem 311 respondentů. Do výzkumu nebyl v této etapě zahrnut tzv. provozní personál. Zastoupení respondentů v jednotlivých ústavech: nejmenší zastoupení respondentů z celkového počtu pedagogických pracovníků bylo ve VÚ č. 4 (75 %) a naopak největší zastoupení bylo dosaženo ve VÚ č. 12 (100 %). Průměrné zastoupení pedagogických pracovníků vzhledem k celkovému počtu pedagogických pracovníků zkoumaných zařízení bylo 90 %, což považujeme za velmi příznivý údaj.

Termín pedagogický pracovník zahrnoval v našem případě tři relativně samostatné skupiny respondentů. První skupinu tvořili tzv. členové vedení (ředitel, zástupci,

² Vycházeli jsme z údajů MŠMT pro rok 2006 a z práce M. Vocilky (2001). Do výběru nebyly zařazeny diagnostické ústavy a rovněž ne střediska výchovné péče.

³ V dalším textu budeme používat označení VÚ, a to bez ohledu na to, zda se jedná o samostatný výchovný ústav nebo o výchovný ústav sloučený s dětským domovem se školou.

sociální pracovníci, etopéd, příp. psycholog)⁴. Druhou skupinu tvořili vychovatelé a třetí skupinu pedagogických pracovníků tvořili učitelé. Některé VÚ našeho vzorku neměly

Tab. č. 1. Demografické četnosti

		Identifikační číslo ústavu													celkem
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
pracovní zařazení	člen vedení	3	3	2	2	2	2	2	3	1	4	2	4	3	33
	vychovatel	20	19	15	16	13	16	13	11	10	14	11	22	22	202
	učitel	7	5	6	0	7	9	5	6	0	8	6	0	12	71
	celkem	30	27	23	18	22	27	20	20	11	26	19	26	37	306
pohlaví	muž	21	22	23	13	17	8	4	11	4	16	16	11	29	195
	žena	9	4	0	5	6	19	19	9	7	10	3	13	7	111
	celkem	30	26	23	18	23	27	23	20	11	26	19	24	36	306
věk	do 35 let	8	5	1	8	3	5	2	4	5	3	2	8	15	69
	36-50 let	10	14	9	3	11	12	15	7	5	8	10	9	12	125
	nad 50 let	12	7	13	7	9	10	6	9	1	15	6	8	11	114
	celkem	30	26	23	18	23	27	23	20	11	26	18	25	38	308
délka praxe	do 5 let	7	8	10	10	0	4	8	2	5	7	5	4	14	84
	6-10 let	17	8	4	4	8	3	2	6	3	6	6	3	14	84
	11-15 let	4	3	5	2	5	8	6	7	1	3	1	12	4	61
	16-20 let	1	5	0	1	4	4	2	0	0	3	4	3	3	30
	21-30 let	1	1	1	1	4	4	3	3	2	2	2	0	1	25
	31 a více let	0	2	3	0	2	4	2	2	0	5	1	3	1	25
	celkem	30	27	23	18	23	27	23	20	11	26	19	25	37	309
vzdělání	středoškolské pedagogické	7	5	4	3	7	8	2	5	3	8	4	2	8	66
	sředoškol.-ostatní	16	2	14	14	4	10	12	5	2	7	10	3	19	118
	vysokoškolské-učitelské	0	10	2	0	3	0	2	1	0	0	2	14	2	36
	vysokoškolské-spec. ped., vychovatelství, sociální ped.	7	8	1	1	7	2	6	9	5	9	1	6	4	66
	vysokoškolské-ostatní	0	2	1	0	2	7	0	0	1	2	2	0	4	21
	celkem	30	27	22	18	23	27	22	20	11	26	19	25	37	307

⁴ Ředitel i zástupci byli ve všech případech „skutečnými“ pedagogickými pracovníky. Sociální pracovnice byla na jedno zařízení v naprosté většině případů vždy jen jedna a psycholog se v našem vzorku také objevuje sporadicky. To je důvod, proč jsme tuto skupinu jako celek zahrnuli pod termín pedagogičtí pracovníci.

studijní obory (školu), proto nezaměstnávaly učitele, jak dokládá první část tabulky č. 1. Konkrétně se jedná o VÚ č. 4, 9 a 12.

Z hlediska zastoupení pohlaví jen v některých VÚ byly v převaze ženy (ústav č. 6, 7, 12). Ve většině převládali co do četnosti muži. V případě ústavu č. 3 byli respondenty pouze muži. Celkově mezi respondenty bylo 195 mužů a 111 žen.

Podle věkového kritéria tvořila nejčetnější skupinu kategorie 36 – 50 let (41 % z 308 pedagogických pracovníků, kteří na tuto položku reagovali). Věková kategorie 50 a více let byla zastoupena 37 %. Nejmenší četnost jsme zaznamenali u věkové kategorie do 35 let, a to 22 %. Ve třech ústavech (VÚ č. 1, 3, 10) převažovali respondenti na 50 let a naopak v jednom zařízení (VÚ č. 13) převažovali respondenti ve věku do 35 let. Pro zajímavost uvádíme (tab. č. 1 neobsahuje tento údaj), že právě ve VÚ č. 13 s nejmladším osazenstvem bylo největší zastoupení pedagogických pracovníků s psychologickým výcvikem.

Z 309 respondentů, kteří odpověděli otázku o délce své pedagogické praxe v reedukačních zařízeních plyne, že přibližně polovina (54 %) má praxi do 10 let. Znamená to, že přece jen se postupně prosazují pracovníci mladších kategorií. Na druhé straně ani oni v naprosté většině neprošli psychologickým výcvikem.

Z hlediska formálního vzdělání požaduje současná norma (Zákon č. 563/2004 Sb. § 16) pro výkon přímé pedagogické činnosti v reedukačních zařízeních vystudování speciální pedagogiky. Propojíme-li respondenty s vysokoškolským učitelským vzděláním (kategorie nás ale neinformuje, zda mají vystudovanou speciální pedagogiku) s kategorií vysokoškolské speciální pedagogiky, vysokoškolského vychovatelství a nebo vysokoškolské sociální pedagogiky zjistíme, že v našem vzorku takovým vzděláním disponuje 102 respondentů. To je 33 % z celkového počtu těch, kteří na tuto položku reagovali.

3 Výzkumné metody

Ke zkoumání klimatu jsme použili dva nástroje. Prvním byla standardizovaná Škála sociálního prostředí v skupině (dále také ŠSA) autorů T. Kollárika, V. Černého, E. Letovancové a dalších (T – 220, 1993). Autoři nástroj pojmenovali Škálou sociálního prostředí a nikoli klimatu. Nicméně v textu se uvádí (tamtéž, s. 9), že „Ve vyrovnaných skupinách je však výrazně menší předpoklad změn v určitých časových úsecích, protože zralost skupiny je také v tom, že si udržuje optimální a osvědčenou kvalitu sociálního prostředí.“ Z tohoto konstatování, ale také z charakteru jednotlivých položek soudíme, že autoři měli v zásadě na mysli spíše nebo přinejmenším také klima skupiny a nejen krátkodobé jevy, které (Čáp, Mareš, 2001, s. 583) se mění „během ... dne či týdne.“ V dalším textu budeme používat oba termíny, termínu sociální prostředí se nevyhneme přinejmenším v souvislosti s názvem použitého nástroje (Škála sociálního prostředí).

Škála sleduje 10 dimenzí z nichž každá je sycena 20 položkami. Respondent reaguje celkově na 200 výroků, se kterými vyslovuje souhlas či nesouhlas. Dimenze Škály jsou

následující: psychologická atmosféra, mezilidské vztahy, kooperace, rozvoj, zralost skupiny, komunikace, styl vedení, vztah k práci, zaměřenost na úspěch, sociální začleněnost a spokojenost.

Je důležité poznamenat, že respondenti byli vyzváni, aby na jednotlivé položky reagovali ve vztahu k pedagogickému personálu výchovného ústavu jako celku. Nikoli tedy např. k formální pracovní skupině (např. vedení, vychovatelé, učitelé apod.).

Druhým nástrojem, který jsme použili k identifikaci klimatu, byl dotazník OCDQ-RS (Organizational Climate Description Questionnaire – Rutgers Secondary autorů Kottkampa, Mulherna, Hoye). Standardizaci na poměry českých škol provedl Lašek (2001, s. 119-129). 34 položky dotazníku jsme upravili tak, aby byl aplikovatelný v zařízeních institucionální převýchovy, přičemž jsme se původní smysl otázek snažili zachovat. O výsledcích získaných na základě měření OCDQ budeme informovat v jiném příspěvku.

4 Extrémní polohy klimatu

Jak vyplývá z tab. č. 2 (Průměrné hodnoty dimenzí ŠSA ve vzorku výchovných ústavů), krajních poloh v souhrnné hodnotě klimatu (celková SA) bylo dosaženo v pěti zařízeních. Nejnižší hodnoty jsme zaznamenali u VÚ č. 5 (102, 6) a u VÚ č. 10 (118,6). Naopak nejvyšších hodnot bylo dosaženo ve třech zařízeních, a to ve VÚ č. 4 (131,2), č. 3 (130,4) a ve VÚ č. 13 (129).

Prostřednictvím dvouvýběrového t-testu jsme provedli statistickou analýzu významnosti rozdílů mezi hodnotami dosaženými v jednotlivých ústavech. Přehled dosažených výsledků poskytuje tab. č. 3 (Signifikace dvouvýběrového t-testu mezi vzorkem VÚ v dimenzi celkové sociální atmosféry). Statisticky významné rozdíly jsme zaznamenali mezi VÚ č. 5 a všemi ostatními výchovnými ústavu, kromě ústavu č. 10 (druhým nejhorším z hlediska celkové ŠSA). V případě VÚ č. 10 jsme statisticky významné rozdíly na 5 % nebo 1 % hladině významnosti zaznamenali ve 4 případech.

U výchovných ústavů s nejvyššími hodnotami celkové ŠSA (VÚ č. 3, VÚ č. 4 a VÚ č. 13) jsme zaznamenali statisticky významný rozdíl s ústavem č. 5 a č. 10, tedy s ústavu s nejhoršími hodnotami celkové SA.

1. Dimenze psychologická atmosféra

Podle autorů nástroje je tato dimenze tvořena vzájemnou důvěrou členů skupiny, jejich účastí na společném rozhodování, úrovni vzájemných vztahů, také náladou, jednotou názorů, vzájemnou podporou, přátelstvem a dalšími. Základem dimenze jsou psychologické vztahy neformálního charakteru.

VÚ č. 5 se statisticky významně odlišoval v této dimenzi od ostatních zařízení v 11 případech. Významně se neodlišoval pouze od VÚ č. 10. VÚ č. 10 se významně odlišoval v 9 případech.

Tab. č.2. Průměrné hodnoty dimenzí ŠSA ve vzorku výchovných ústavů

	identifikační číslo ústavu												
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Psych. atmosféra	15,3	16,4	17,3	17,4	10,9	14,8	17,1	16,9	17,3	12,5	16,7	15,1	16,0
Mezilidské vztahy	11,0	9,9	9,3	9,3	10,0	10,9	9,7	9,7	9,1	11,3	9,2	10,3	10,6
Kooperace	12,9	12,9	13,7	14,4	11,2	14,0	13,5	12,9	13,3	12,3	13,6	12,9	13,8
Zralost skupiny	12,6	12,7	14,1	13,7	8,5	12,5	13,0	12,9	12,9	10,8	13,5	12,6	13,6
Komunikace	9,1	8,2	7,6	8,7	9,1	9,7	8,3	8,3	7,9	8,9	7,8	8,6	8,6
Styl vedení	12,0	13,6	14,1	13,2	7,4	13,0	12,7	13,0	11,6	11,1	12,6	12,3	13,8
Vztah k práci	12,2	11,6	11,6	11,7	10,6	12,5	12,0	11,1	11,8	12,4	11,6	12,2	11,6
Zaměřenost na úspěch	15,4	14,7	14,3	14,9	12,3	14,9	14,1	14,7	14,4	14,1	15,1	14,6	14,6
Soc. začleněnost	15,2	15,5	15,8	16,4	12,7	14,7	15,8	15,9	16,0	14,2	15,5	16,5	15,1
Spokojenost	10,4	11,3	12,7	11,4	9,1	10,9	11,5	11,5	11,0	11,2	11,6	11,0	12,2
Celková SA	126,1	126,7	130,4	131,2	102,6	127,9	127,9	126,8	125,3	118,6	127,3	126,1	129,0

Tab. č. 3. Signifikace dvouvýběrového t-testu mezi vzorkem VÚ v dimenzi celkové sociální atmosféry

	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	0,878	0,220	0,129	**0,000	0,665	0,678	0,868	0,866	0,132	0,792	0,988	0,398
2		0,251	0,143	**0,000	0,759	0,768	0,980	0,772	0,095	0,887	0,863	0,463
3			0,772	**0,000	0,467	0,515	0,314	0,290	*0,013	0,452	0,205	0,619
4				**0,000	0,320	0,376	0,203	0,216	**0,008	0,331	0,117	0,404
5					**0,000	**0,000	**0,000	**0,001	*0,012	**0,000	**0,000	**0,000
6						0,991	0,795	0,616	0,067	0,905	0,649	0,737
7							0,800	0,624	0,079	0,902	0,664	0,770
8								0,768	0,107	0,910	0,855	0,529
9									0,262	0,712	0,873	0,433
10										0,111	0,131	*0,026
11											0,780	0,676
12												0,379

* p<0,05

** p<0,01

V případě VÚ č. 5 i VÚ č. 10 se jednalo o zařízení s nejnižšími dosaženými hodnotami v uvedené dimenzi (10,9 a 12,5).

VÚ č. 1 , č. 3 a č. 6 se odlišoval v této dimenzi v 6 případech. Následují s odlišností v 5 případech VÚ č. 4, č. 7, č. 9 a č. 12.

Nyní blíže k jednotlivým dimenzím ŠSA. Budeme si především všimnout zařízení, která se statisticky významně odlišovala od ostatních ústavů minimálně v pěti případech a více.

Konstatujeme, že v dimenzi psychologická atmosféra jsme našli nejčtenější statisticky významné rozdíly u našeho vzorku výchovných ústavů.

2. Dimenze mezilidské vztahy

Dimenze je tvořena neformálními, osobními vztahy členů skupiny. Významným prvkem dimenze je např. vzájemné porozumění, výskyt konfliktů, navazování osobních nepracovních vztahů apod. Jeden konec dimenze tvoří vysoká míra harmonie vzájemných vztahů a druhý tvoří vysoká míra konfliktnosti, hádky, nedorozumění.

Nejvíce se od ostatních zařízení odlišoval na statisticky významné hladině VÚ č. 10 (8x), který dosáhl v této dimenzi nejvyšší hodnoty. Žádný jiný ústav nepřekročil námi stanovené kritérium pěti odlišností. Výsledek je překvapující. Znamená to snad, že se v tomto zařízení mezi personálem vyskytují konflikty minimálně, jsou navazovány neformální vztahy, vznikají neformální malé sociální skupiny, ve kterých je dosahováno vzájemného porozumění apod.?! V této fázi jsme si na uvedené otázky nedokázali odpovědět.

3. Dimenze kooperace

Autoři škály tuto dimenzi považují za základní podmínku úspěšnosti pracovní skupiny. Vychází ze společného cíle pracovní skupiny. Zahrnuje soulad a návaznost pracovních postupů, společné řešení problémů, uvědomování si potřeby vzájemně spolupracovat atd. Podle autorů dimenze zachycuje také psychologickou stránku kooperace, kterou patří v ochotě ke spolupráci.

Nejčteněji se v této dimenzi statisticky významně odlišoval VÚ č. 5 a dále VÚ č. 10 (5x). Tato dvě zařízení dosáhla také nejnižších hodnot.

4. Dimenze zralost skupiny

Dimenze se snaží zachytit úroveň rozvoje skupiny a úroveň její zralosti. Krajní polohu představují skupiny s nejasnými vztahy členů k cílům skupiny i nejasnými vztahy mezi členy skupiny. Nejčtenějších statisticky významných rozdílů od jiných zařízení našeho vzorku bylo dosaženo v případě VÚ č. 5 (12x!) a u VÚ č. 10 (8x).

5. Dimenze komunikace

Tato dimenze sleduje úroveň komunikace pracovní skupiny, v našem případě úroveň komunikace mezi pedagogickými pracovníky výchovného ústavu. Autoři deklarují, že dimenze si všímá také komunikace ve smyslu skupina – vedoucí, všímá si dvoustrannosti nebo jednostrannosti komunikace apod.

Nejfrekventovanější statisticky významný rozdíl při komparaci s ostatními zařízeními vykazuje VÚ č. 3 a VÚ č.6 (5x). V případě VÚ č 3 (patří celkově z hlediska klimatu k nejlepším) je tomu tak paradoxně proto, že vykazuje nejnižší úroveň komunikace (7,6). U VÚ č. 6 naopak proto, že vykazuje nevyšší úroveň komunikace (9,7) našeho vzorku.

6. Styl vedení

Dimenze vyjadřuje přístup k podřízeným. Obsahuje prvky řešení konfliktů, vytváření podmínek pro práci, ochotu a schopnost řešit problémy podřízených, také začlenění vedoucího do skupiny aj. Autoři píší (Kollárik a kol., 1993, s. 28) , že „Dimenze vyjadřuje i postavení a celkové hodnocení vhodnosti nebo nevhodnosti celkového stylu práce vedoucího a jeho pozici ve skupině, kterou vede. Vzhledem k našim instrukcím je vedoucím v daném případě ředitel výchovného ústavu.

Nejčtenější disproporce na statisticky významné úrovni vykazuje VÚ č. 5 (12x!), VÚ č. 10 (6x) a VÚ č. 3 a č. 13 5x. V případě VÚ č. 5 je tomu tak díky nejnižší dosažené hodnotě dimenze v našem vzorku (7,4), totéž se vztahuje na VÚ č. 10, kde je situace o něco příznivější (11,1). U VÚ č. 3 a č. 13 je tomu tak přesně naopak. Oba ústavy dosáhly nejvyšších hodnot dimenze styl vedení (14,1 a 13,8).

7. Vztah k práci

Dimenze nabízí pohled na angažovanost členů skupiny při plnění úkolů. Významné jsou osobní investice jednotlivých členů, ochota udělat něco navíc atd. Poskytuje také informaci o všeobecném vztahu k práci.

Je možné usuzovat, že v případě našeho vzorku tato dimenze nesehrála závažnější diagnostickou roli. Ani v jednom případě nebyla frekvence statisticky významných odlišností větší než 4, a to v případě VÚ č. 5 a VÚ č. 6.

8. Zaměřenost na úspěch

Dimenze se pokouší postihnout zaměřenost členů pracovní skupiny na dosažení společných cílů. I v tomto případě se do hry vkládají aspekty osobní angažovanosti členů skupiny, uvědomování si potřeby odvést kvalitní práci, potřeby dosáhnout úspěchů atd.

Velmi tristně vyšel VÚ č. 5 (11 statisticky významných rozdílů). Je tomu díky nejnižší hodnotě, kterou tento ústav zaznamenal v celém našem vzorku výchovných ústavů.

9. Sociální začleněnost

Odráží tendenci začlenit se do sociálního útvaru. Zahrnuje pomoc kolegům v práci, vzájemnou zdvořilost, ohleduplnost, respektování osobnosti jednotlivce, orientaci na vytváření dobrých vztahů, otevřenost, sociální zralost – to jsou položky, ze kterých je dimenze konstruována.

Dimenze je zvláště zajímavá tím, že obsahuje potřebu afiliace, která se sice vztahuje k jednotlivci, ale je uspokojována v malých sociálních skupinách. Sociální útvary přitom mohou vytvářet podmínky nebo naopak překážky pro její naplňování.

Nečetnější statisticky významnou odlišnost jsme zaznamenali u VÚ č. 5 (11x), dále u VÚ č. 10 (6x) a u VÚ č. 4 (5x). V případě VÚ č. 5 a č. 10 se jedná o zařízení s nejnižšími hodnotami této dimenze (12,7 a 14,2). V případě VÚ č. 4 spolu s VÚ č. 12 se naopak jedná o nejvyšší dosažené hodnoty daného vzorku.

10. Spokojenost

Dimenze usiluje o postižení subjektivního vyrovnání se členů skupiny s pracovními úkoly. Projevuje se také jako míra spokojenosti skupiny. V obecné rovině postihuje vztah mezi tím, co práce nabízí a tím, co pracovníci skupiny od práce očekávají.

Nejvyšší frekvenci odlišnosti zaznamenáváme u VÚ č. 5 (11x). Je tomu tak proto, že spokojenost pracovníků je na tomto zařízení na nejnižší úrovni celého vzorku (9,1). Je zajímavé, že se tak neprojevil VÚ č. 10 (druhý ústav s celkově nejnižší hladinou klimatu mezi personálem), kde hodnota dosáhla 11,2, což je víceméně průměrná hodnota.

Z hlediska četností musíme zmínit ještě VÚ č. 3 (7x), ale tam se naopak jedná o nejvyšší dosaženou hodnotu (12,7). Zajímavý je také VÚ č. 13 (12,2) se čtyřmi statisticky významnými odlišnostmi.

Abychom si přiblížili situaci u výchovných ústavů s extrémními úrovněmi klimatu (VÚ č. 5 a č. 10 s nejhorsími výsledky a u VÚ č. 3, č. 4 a č. 13 s nejlepšími výsledky), provedli jsme statistickou analýzu dimenzí Škály SA z hlediska profesních skupin (vedoucí pracovníci, vychovatelé, učitelé).

Dvouvýběrovým t-testem jsme ověřovali statistickou významnost rozdílů mezi vedením a vychovateli, vedením a učiteli a mezi vychovateli a učiteli. Uvádíme jen data, která se vztahují k vybraným výchovným ústavům, u nichž jsme zaznamenali extrémní polohy klimatu.

U VÚ č. 5, který se podle dosavadního šetření jeví jako nejproblematičtější, jsme zaznamenali diametrální rozdíly v dosažených hodnotách psychologické atmosféry mezi vedením a vychovateli a také mezi vychovateli a učiteli. Vedení dosáhlo vůbec nejnižší hodnoty dané dimenze celého vzorku (4,5). Signalizuje nám to izolovanost vedoucích pracovníků od ostatního pedagogického personálu. Rovněž u učitelů jsme naměřili

velmi nízkou hodnotu (7,0), což opět svádí k úvahám o izolovanosti této pracovní skupiny. Vychovatelé tohoto zařízení se dostávají do odlišného postavení ve vztahu k učitelům ještě v dimenzi komunikace a dimenzi sociální začleněnost. V případě komunikace porovnání s vychovateli jiných VÚ dosáhli v zásadě průměrné hodnoty (8,4), ale učitelé tohoto zařízení se nám jeví ve světle naměřené hodnoty (10,6) jako výrazně komunikativnější v porovnání s vychovateli. V dimenzi sociální začleněnosti jsme u učitelů VÚ č. 5 zaznamenali vůbec nejnižší hodnotu mezi učiteli celého vzorku (9,9). Opět nás to přivádí k úvahám o uzavřenosti a nízké afilii této pracovní skupiny.

Výchovný ústav č. 10 je druhým zařízením, u kterého jsme naměřili nejnižší hodnoty. V tomto zařízení jsme zaznamenali četné statisticky významné rozdíly. Zachytili jsme je v dimenzi psychologická atmosféra mezi vedoucími a vychovateli a také mezi vedoucími a učiteli.

U učitelů byla naměřena nejnižší psychologická atmosféra (10,4), což by mohlo svědčit o malé vzájemné důvěře. Naopak vedení je v tomto zařízení značně „sebevědomé“. V dimenzi kooperace byly statisticky významné rozdíly dokonce ve všech třech možných variantách, tedy mezi vedoucími a vychovateli, vedoucími a učiteli i mezi vychovateli a učiteli. Nejnižších hodnot dosahovali vychovatelé (10,0), ale ani učitelé ve srovnání s jinými zařízeními na tom nebyli příliš dobře (12,8). Opět vedení získalo vysoké hodnoty (15,3). Rovněž vztah k práci byl významně statisticky rozdílný mezi vedoucími a vychovateli i mezi vedoucími a učiteli. Bylo to způsobeno především vysokou hodnotou vedení (14,8), protože jinak hodnoty dosažené vychovateli ani učiteli nebyly extrémně nízké ve srovnání s jinými výchovnými ústavu. Dimenze sociální začleněnost byla statisticky významně rozdílná mezi vedoucími a učiteli a mezi vychovateli a učiteli. Zvláště učitelé (hodnota 11,6) signalizují spíše uzavřenost před ostatními pedagogickými pracovníky. To vše se promítlo do statisticky významné rozdílnosti v celkové sociální atmosféře (klimatu) mezi vedoucími a učiteli a mezi vychovateli a učiteli.

Jak již bylo řečeno, nejvyšší hodnoty klimatu byly naměřeny u VÚ č. 3, č. 4 a č. 13. Statisticky významné rozdíly mezi profesními skupinami u jednotlivých dimenzi ŠSA se projevily jen minimálně. Je to v souladu s očekáváním.

Jako zajímavé se nám jeví výsledky statistické analýza za celý vzorek. Výsledky přináší tab. č. 4 (Statistická významnost rozdílů profesních skupin vzorku výchovných ústavů).

Z tabulky vyplývá, že nejčetnější statisticky významné rozdíly jsme v našem vzorku zaznamenali v dimenzích ŠSA mezi vedoucími pracovníky a učiteli. Vedoucí pracovníci v dimenzích sociální atmosféra, kooperace, styl řízení a sociální začleněnost vnímali situaci příznivěji než učitelé námi sledovaných zařízení. V dimenzi styl vedení jsme zachytili statisticky významný rozdíl mezi hodnocením vedoucích pracovníků a hodnocením vychovatelů, a to z téhož důvodu, jako u učitelů. Vedoucí pracovníci hodnotili styl vedení jako příznivější. Celkem vzato není překvapující, že vedoucí pracovníci se hodnotí v oblasti řízení jako kvalitní a že také jiné dimenze posuzují příznivěji než ostatní pracovníci.

Poměrně četné statisticky významné rozdíly jsme také zachytili mezi hodnocením vychovatelů a učitelů. Vychovatelé kooperaci vnímali příznivěji než učitelé, zralost skupiny (tedy ústavů jako celku) hodnotili vychovatelé rovněž příznivěji, totéž v dimenzi sociální začleněnosti a spokojenosti. Proč je tomu tak nevíme, můžeme jenom spekulovat.

Tab. č. 4. Statistická významnost rozdílů profesních skupin vzorku výchovných ústavů

	Vedoucí – vychovatelé	Vedoucí - učitelé	Vychovatelé - učitelé
Psychologická atmosféra	0,372	*0,046	0,082
Mezilidské vztahy	0,419	0,876	0,294
Kooperace	0,816	*0,034	**0,005
Zralost skupiny	0,632	0,324	*0,037
Komunikace	0,355	0,358	0,915
Styl vedení	**0,009	**0,006	0,437
Vztah k práci	0,656	0,137	0,112
Zaměřenost na úspěch	0,974	0,421	0,231
Sociální začleněnost	0,440	**0,006	**0,007
Spokojenost	0,426	0,257	*0,019
Sociální atmosféra celková	0,713	*0,021	**0,004

* $p < 0,05$

** $p < 0,01$

Rozporná hodnocení mezi vedoucími pracovníky a učiteli a rozporná hodnocení mezi vychovateli a učiteli se na celkové shrnující úrovni promítla jako statisticky významná. Totéž se neprojevovalo u rozdílného hodnocení mezi vedoucími pracovníky a vychovateli.

5 Shrnutí a závěry

Měření klimatu jen jedním výzkumným nástrojem je samo o sobě málo dostačivé. Získali jsme údaje a následně otázky, které mohou být zodpovězeny užitím dalších metod. V této fázi výzkumu především, jak jsme uvedli, dotazníkem OCDQ.

Nejvíce se nám odlišila v našem vzorku zařízení č. 5 a č. 10, což se promítlo na statisticky významné úrovni v celkové hodnotě klimatu, ale i v jednotlivých dimenzích ŠSA. Celkově se tyto ústavy s extrémními polohami v záporném slova smyslu projeví jako svým způsobem nejzajímavější. Na opačném konci spektra, tj. u ústavů s nevyššími hodnotami klimatu (VÚ č. 3, č. 4 a č. 13) jsme statisticky významné odlišnosti od ostatních zařízení našeho vzorku tak markantně nezaznamenali.

Proč VÚ č. 10 dosáhl nejvyšších hodnot v rámci celého vzorku v dimenzi mezilidské vztahy, když celkově patří k nejhorším ústavům? Dimenze obsahuje vzájemné porozumění, řešení konfliktů, navazování neformálních vztahů apod., tedy hodnoty, které bychom u zařízení s nejhorším klimatem nečekali.

U VÚ č. 5 byli vedoucí pracovníci v dimenzi styl vedení značně „nesebevědomí“. Naopak v případě VÚ č. 10 byli v téže dimenzi vedoucí pracovníci velmi sebevědomí. Obě zařízení přitom celkově vykazovala nehorší klima mezi personálem našeho vzorku. Nejnižší úroveň v dimenzi spokojenost byla podle očekávání zachycena u VÚ č. 5. Proč se tak nestalo u VÚ č. 10, ve kterém bylo celkové klima rovněž na nejnižší úrovni? Zdá se nám, že oba ústavy se budou odlišovat v příčinách nízké úrovně klimatu. Tam je třeba zřejmě hledat odpověď.

Zdá se, že extrémní polohy dimenze styl vedení mohou signalizovat problém ve vztahu k ostatnímu (pedagogickému) personálu.

Jinou otázkou např. je, proč ve VÚ č. 3, který patří z hlediska celkového klimatu k nejlepším, jsme zachytili nejnižší úroveň komunikace, kterou se dokonce ústav statisticky významně lišil v 5 případech od ostatních zařízení našeho vzorku? Je to způsobeno autoritativním, ale přitom svým způsobem laskavým a ochraňujícím vedením? Tomu by nasvědčovala dosažená hodnota dimenze styl vedení jednoznačně svědčící o příznivém postavení vedení mezi ostatními pedagogickými pracovníky tohoto zařízení.

Některé dimenze ŠSA se v našem výzkumu ukázaly jako málo informující. Např. dimenze vztah k práci. Je tomu tak proto, že škála byla konstruována pro pracovní skupiny s jinou náplní práce (průmysl apod.) než je výchovné působení?

Jak už jsme řekli, na tyto a další otázky můžeme snad získat odpověď především dalším šetřením.

KOLLÁRIK, T., ČESNÝ, V., LETOVANCOVÁ, E., POLIAKOVÁ, E., RITOMSKÝ, A. *Škála sociálnej atmosféry v skupine. Upravené 2. vydání*. Bratislava: Psychodiagnostika, s. r. o., 1993.

LAŠEK, J. *Sociálně psychologické klima školních tříd a škol*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2001. ISBN 80-7041-088-4.

ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.

MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha: Slon, 1995. ISBN 80-85850-087.

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-771X.

SEKERA, J. *Mikrořízení a interpersonální vztahy v organizacích ústavní výchovy*. Ostrava: PdF OU, 2001. ISBN 80-7042-187-8.

VOCILKA, M. *Výchovné ústavy v České republice*. Praha: MŠMT, 2001.